УДК 159.922.72:373.2(477)

https://doi.org/10.68134/ah.2026-11-20.050

Родіна Світлана Станіславівна
здобувачка другого рівня вищої освіти,спеціальність С4 «Психологія», освітньо«Психологія тренінгової роботи», кафедра психології, Бердянський державний педагогічний університет
ORCID: 0009-0006-8636-7234

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. Статтю присвячено емпіричному вивченню результативності тренінгової програми психологічного супроводу подолання освітніх втрат дітей дошкільного віку. Актуальність дослідження зумовлена тривалими воєнними діями, вимушеним переміщенням населення та порушенням звичного функціонування закладів освіти, що обмежили можливості дітей отримувати систематичний освітній досвід. В емпіричному дослідженні взяли участь 50 дітей віком від 4 до 6 років. На формувальному етапі учасників розподілено на експериментальну та контрольну групи по 25 осіб. Використано кваліметричну модель оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку МОН України, завдання Head-Toes-Knees-Shoulders Task для оцінювання поведінкової саморегуляції та авторську методику діагностики сформованості ранніх математичних уявлень. Розроблена тренінгова програма складалася з восьми групових занять, що охоплювали розвиток довільної уваги, гальмівного контролю, робочої пам'яті, ранніх математичних уявлень, зв'язного мовлення та емоційної обізнаності. Після апробації програми в експериментальній групі зафіксовано статистично значущу позитивну динаміку за всіма трьома досліджуваними показниками. Статистично значущу міжгрупову різницю підтверджено за кваліметричним показником загального розвитку та ранніми математичними уявленнями, але не за показником поведінкової саморегуляції.

Ключові слова: освітні втрати, дошкільний вік, психологічний супровід, поведінкова саморегуляція, ранні математичні уявлення, тренінгова програма, корекційно-розвивальна робота.

Abstract. The article is devoted to the empirical study of the effectiveness of a training programme for psychological support in overcoming educational losses in preschool-age children. The relevance of the study is determined by prolonged military operations, forced displacement of the population, and disruption of the normal functioning of educational institutions, which have limited children's opportunities to receive systematic educational experience. Fifty children aged 4 to 6 years participated in the empirical study. At the formative stage, participants were divided into experimental and control groups of 25 persons each. The Ministry of Education and Science of Ukraine qualimetric model for assessing the developmental level of senior preschool children, the Head-Toes-Knees-Shoulders Task for evaluating behavioural self-regulation, and an original diagnostic method for early mathematical concepts were used. The developed training programme consisted of eight group sessions covering the development of voluntary attention, inhibitory control, working memory, early mathematical concepts, coherent speech, and emotional awareness. After the programme was implemented, statistically significant positive dynamics were recorded in the experimental group across all three measured indicators. Statistically significant between-group differences were confirmed for the qualimetric indicator of general development and early mathematical concepts, but not for behavioural self-regulation.

Keywords: educational losses, preschool age, psychological support, behavioural self-regulation, early mathematical concepts, training programme, correctional and developmental work.

Вступ

Актуальність дослідження. Тривалі воєнні дії, вимушене переміщення населення та порушення звичного функціонування закладів освіти обмежили можливості значної кількості дітей отримувати систематичний освітній досвід. Особливої уваги потребує дошкільний вік, оскільки саме в цей період закладаються основи пізнавального, мовленнєвого,

емоційно-вольового та соціального розвитку. Їх формування відбувається у процесі гри, спілкування, практичної діяльності й безпосередньої взаємодії з навколишнім середовищем. Освітні втрати в дошкільному віці не обмежуються недостатнім засвоєнням окремих знань і навичок. Вони можуть виявлятися у недостатній сформованості пізнавальних передумов навчання, труднощах довільної саморегуляції, обмеженому мовленнєвому досвіді та недостатньому розвитку навичок взаємодії. Це актуалізує потребу в психологічному супроводі, який передбачає своєчасне виявлення труднощів розвитку та організацію цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дитини.

Ступінь досліджуваності проблеми. Проблема освітніх втрат стала предметом уваги українських науковців у контексті визначення її змісту, розроблення діагностичних підходів і пошуку способів компенсації. О. З. Глушко, А. П. Джурило, С. М. Кравченко та інші дослідники аналізують термінологічні підходи до поняття learning losses [2 : 6–10]. Л. О. Варяниця розглядає шляхи подолання освітніх втрат у закладах дошкільної освіти з урахуванням специфіки освітнього процесу в цьому віці [1 : 148–153]. С. О. Сисоєва звертає увагу на можливі наслідки освітніх втрат у дошкільному віці для подальшого навчання дитини [3 : 11–13]. У спільній праці С. О. Сисоєвої та О. Д. Рейпольської дошкільні освітні втрати розглядаються як передумова виникнення труднощів на наступних етапах освіти [4 : 1–5]. О. М. Топузов, М. В. Головко та О. І. Локшина наголошують на важливості поєднання діагностики освітніх втрат із розробленням заходів щодо їх компенсації [5 : 5–13]. Попри наявність наукових напрацювань, актуальним залишається емпіричне вивчення психологічних чинників подолання освітніх втрат у дошкільному віці та оцінювання результативності відповідних корекційно-розвивальних програм.

Мета і завдання

Мета і методи дослідження. Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити результативність тренінгової програми психологічного супроводу подолання освітніх втрат дітей дошкільного віку. В емпіричному дослідженні взяли участь 50 дітей віком від 4 до 6 років, серед яких 29 хлопчиків і 21 дівчинка. На формувальному етапі учасників було розподілено на експериментальну та контрольну групи по 25 осіб. Використано кваліметричну модель оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку МОН України, завдання Head-Toes-Knees-Shoulders Task (HTKS) для оцінювання поведінкової саморегуляції та авторську методику діагностики сформованості ранніх математичних уявлень. Для статистичного опрацювання результатів застосовано описову статистику, середні значення, стандартні відхилення, а також t-критерій Стьюдента для залежних і незалежних вибірок.

Методи

Сутність дослідження. На констатувальному етапі виявлено неоднорідність сформованості досліджуваних характеристик. За результатами HTKS низький рівень саморегуляції продемонстрували 28% дітей, середній – 46%, високий – 26%. У сфері ранніх математичних уявлень середній або низький рівень зафіксовано у 46% учасників; середній груповий результат становив 68,4%. За кваліметричним оцінюванням окремі труднощі стосувалися сенсорно-пізнавального, мовленнєвого та ігрового розвитку. Результати окремих методик розглядалися у взаємозв’язку й не використовувалися як самостійна підстава для категоричного висновку про наявність освітніх втрат.

Методологічно важливо, що офіційна кваліметрична модель МОН України розроблена для старшого дошкільного віку. Тому показники дітей 4–5 років не інтерпретувалися механічно через зіставлення з очікуваними результатами випускника закладу дошкільної освіти. Для молодшої вікової підгрупи модель використовувалася як система структурованих

показників розвитку, а результати аналізувалися з урахуванням вікової специфіки. Такий підхід дав змогу не ототожнювати вікову незрілість із проявами освітніх втрат.

З урахуванням виявлених потреб було розроблено тренінгову програму психологічної компенсації освітніх втрат. Вона складалася з восьми групових занять тривалістю 30–35 хвилин, які проводилися двічі на тиждень. Зміст занять охоплював правила групової взаємодії; розвиток довільної уваги, гальмівного контролю та робочої пам'яті; формування ранніх математичних уявлень і логічного мислення; розвиток зв'язного мовлення; емоційну обізнаність та емпатію; уяву, когнітивну гнучкість і співпрацю. Основною формою роботи була гра, що давало змогу поєднувати розвивальні завдання з природною для дошкільного віку діяльністю.

Результати та обговорення

Після завершення програми проведено повторне оцінювання обох груп. За кваліметричним показником загального розвитку середній результат експериментальної групи зріс із 2,71 бала (SD = 0,36) до 3,03 бала (SD = 0,34); зміна була статистично значущою ($t = 4,18$; $p < 0,001$). У контрольній групі показник змінився з 2,69 бала (SD = 0,38) до 2,76 бала (SD = 0,37), однак статистично значущої зміни не виявлено ($t = 1,21$; $p = 0,238$). Після завершення програми міжгрупова різниця була статистично значущою ($t = 2,68$; $p = 0,010$).

За показником поведінкової саморегуляції HTKS результат експериментальної групи підвищився з 46,72 бала (SD = 15,84) до 57,36 бала (SD = 14,91); зафіксовано статистично значущу внутрішньогрупову динаміку ($t = 4,72$; $p < 0,001$). У контрольній групі показник змінився з 47,08 бала (SD = 16,21) до 49,12 бала (SD = 15,87), проте зміна не була статистично значущою ($t = 1,36$; $p = 0,186$). Міжгрупова різниця після формувального впливу також не досягла статистичної значущості ($t = 1,88$; $p = 0,066$). Отже, позитивна динаміка в експериментальній групі наявна, однак статистично підтвердженої переваги над контрольною групою за цим показником не встановлено.

За показником ранніх математичних уявлень середній результат експериментальної групи зріс із 67,92% (SD = 10,86) до 77,04% (SD = 9,74); зміна була статистично значущою ($t = 5,16$; $p < 0,001$). У контрольній групі показник збільшився з 68,88% (SD = 11,12) до 71,04% (SD = 10,83), проте зміна не досягла статистичної значущості ($t = 1,74$; $p = 0,094$). Після завершення програми міжгрупова різниця становила 6 відсоткових пунктів і була статистично значущою ($t = 2,09$; $p = 0,042$).

Висновки

Основні висновки. Результати емпіричного дослідження підтверджують доцільність комплексного психологічного супроводу подолання освітніх втрат дітей дошкільного віку, який поєднує діагностику загального розвитку, поведінкової саморегуляції та сформованості ранніх математичних уявлень із цілеспрямованою корекційно-розвивальною роботою. Після апробації тренінгової програми в експериментальній групі зафіксовано статистично значущу позитивну внутрішньогрупову динаміку за всіма трьома досліджуваними показниками. Водночас статистично значущу міжгрупову різницю підтверджено за кваліметричним показником загального розвитку та ранніми математичними уявленнями, але не за HTKS. Отже, отримані результати свідчать про позитивну динаміку досліджуваних характеристик і перспективність програми як засобу психологічної підтримки дошкільників, однак не дають підстав стверджувати про повне подолання освітніх втрат. Обмежений обсяг вибірки, нетривалий період формувального впливу та відсутність відтермінованого вимірювання визначають потребу в подальшій перевірці результативності програми.

Список використаних джерел

1. Варяниця Л. О. Шляхи подолання освітніх втрат у закладах дошкільної освіти. Інноваційна педагогіка. 2023. Т. 2, № 64. С. 148–153. DOI: 10.32782/2663-6085/2023/64.2.28

2. Глушко О. З., Джурило А. П., Кравченко С. М., Локшина О. І., Максименко О. О., Шпарик О. М. Освітні втрати: термінологічний дискурс із використанням зарубіжного досвіду. Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України : методичні рекомендації. Київ : Педагогічна думка, 2023. С. 6–10.

3. Сисоєва С. О. Освітні втрати у дошкільній освіті: негативний прогноз для подальшого навчання. Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України : методичні рекомендації. Київ : Педагогічна думка, 2023. С. 11–13.

4. Сисоєва С. О., Рейпольська О. Д. Освітні втрати в дошкільній освіті як передумова подальших освітніх втрат. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2023. Т. 5, № 2. С. 1–5. DOI: 10.37472/v.naes.2023.5203

5. Топузов О. М., Головко М. В., Локшина О. І. Освітні втрати в період воєнного стану: проблеми діагностики та компенсації. Український педагогічний журнал. 2023. № 1. С. 5–13. DOI: 10.32405/2411-1317-2023-1-5-13